

geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Examens (CvE) op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet CvE de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
 - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
 - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
 - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 63 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- De vakinhoudelijke argumenten waarvan sprake is in de algemene regel 3.3 moeten voor het vak geschiedenis en staatsinrichting afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.
- Indien in een antwoord 'voorbeeld van een juist antwoord' staat, bevat het antwoord **voorbeelden** van juiste antwoorden. Het is **geen** opsomming van alle denkbare juiste antwoorden.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

Staatsinrichting van Nederland

1 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De leden van de Tweede Kamer werden (vanaf 1848) door middel van het censuskiesrecht gekozen / door rijke (mannelijke) burgers (in plaats van getraptd via de Provinciale Staten) / rechtstreeks gekozen / via verkiezingen in districten.

2 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De Tweede Kamer gaat na 1848 het kabinet controleren / het kabinet kan geen wetten maken zonder toestemming van de Tweede Kamer / ministers moeten verantwoording afleggen aan de Tweede Kamer / de Tweede Kamer heeft het laatste woord / de Tweede Kamer kan ministers/het kabinet naar huis sturen.

3 maximumscore 1

(Wilhelmina) Drucker

4 maximumscore 2

Bij uitspraak 1 hoort maatschappelijke groepering b (= liberalen).

Bij uitspraak 2 hoort maatschappelijke groepering d (= socialisten).

Bij uitspraak 3 hoort maatschappelijke groepering c (= protestanten).

indien drie antwoorden juist

2

indien twee antwoorden juist

1

indien minder dan twee antwoorden juist

0

5 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Onderdeel uit de foto (één van de volgende) 1
 - De mijnwerkers werken in een vieze/onhygiënische ruimte / zien er zwart uit/zitten helemaal onder het steenkolengruis.
 - De mijnwerkers werken in een nauwelijks verlichte ruimte.
 - De mijnwerkers werken in een onveilige/slecht gestutte ruimte.
- kan gebruikt worden door socialisten, omdat zij als belangrijke doelstelling hebben de werkomstandigheden (van arbeiders) te verbeteren / te laten zien hoe slecht de werkomstandigheden voor arbeiders zijn 1

Vraag	Antwoord	Scores
6	E	
7	C	
8	<p>maximumscore 2</p> <p>Bij 1 hoort een minister / de regering / (een lid van) de Tweede Kamer. Bij 2 hoort de Tweede Kamer. Bij 3 hoort de Eerste Kamer. Bij 4 hoort een minister / de minister van Justitie.</p> <p>indien vier antwoorden juist 2 indien drie of twee antwoorden juist 1 indien minder dan twee antwoorden juist 0</p>	
9	C	
10	<p>maximumscore 1</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat het totaal aantal (geldig uitgebrachte) stemmen moet worden gedeeld door het (totaal) aantal zetels/150.</p>	
11	<p>maximumscore 1</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat de officier van justitie de verdachte aanklaagt / een straf tegen de verdachte eist.</p>	
12	<p>maximumscore 2</p> <p>Bewering 1 is juist. Bewering 2 is juist. Bewering 3 is onjuist. Bewering 4 is onjuist.</p> <p>indien vier antwoorden juist 2 indien drie of twee antwoorden juist 1 indien minder dan twee antwoorden juist 0</p>	
13	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • sollicitant: het recht op vrijheid van godsdienst 1 • de gemeente: het recht op gelijke behandeling / het verbod op discriminatie 1 	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

14 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):

Het staatshoofd

- is lid van de regering / heeft wekelijks gesprekken met de minister-president.
- speelt een belangrijke rol tijdens de kabinetsformatie / benoemt de (in)formateur(s).
- is lid/voorzitter van verschillende (overheids)commissies (zoals de Raad van State).
- legt bezoeken af in binnen- en buitenland / ontmoet veel mensen (met politieke macht).
- benoemt/ontslaat de minister(s)/minister-president (onder ministeriële verantwoordelijkheid).
- kan door middel van gesprekken met ministers invloed uitoefenen op de totstandkoming van wetten.

Opmerking

Ook andere voorbeelden waaruit blijkt dat het staatshoofd uit hoofde van zijn functie politieke invloed heeft, mogen goed gerekend worden.

15 maximumscore 1

Eerst 3, dan 4, vervolgens 2 en ten slotte 1.

Opmerking

Er is maar één juiste tijdvolgorde.

Historisch overzicht vanaf 1900

16 maximumscore 1

afbeelding 2

17 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Afbeelding 1 geeft informatie, omdat daaruit blijkt dat er (vlak voor de Eerste Wereldoorlog) spanningen over/tegenstellingen om het koloniaal bezit van Europese mogendheden waren.

Opmerking

Alleen als na het juiste nummer een juiste verklaring volgt, mag 1 scorepunt worden toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
18	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bij afbeelding 1 past omschrijving c (= neutraliteit), omdat de man (Nederland) geen keuze maakt tussen de landen / van alle landen spullen gebruikt 1 • Bij afbeelding 2 past omschrijving d (= opvang van Belgische vluchtelingen), omdat verwezen wordt naar 'goede Hollandse mensen die moeder en ons uit de nood helpen' 1 	
	<p><i>Opmerking</i> <i>Alleen als na een juiste letter een juiste toelichting volgt, mag 1 scorepunt worden toegekend.</i></p>	
19	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • propagandaboodschap afbeelding 1: de briefkaart laat de slagkracht /het succes van het Duitse leger/van de bombardementen zien 1 • propagandaboodschap afbeelding 2: de hele (Britse) bevolking/zowel (jonge) vrouwen als ouderen werken mee/moeten meewerken aan de oorlog(sindustrie) / Groot-Brittannië wint op doorzettingsvermogen 1 	
20	<p>maximumscore 2</p> <p>spreker: Lenin / Trotski land: Rusland/Sovjetunie jaartal: 1917</p> <p>indien drie antwoorden juist 2 indien twee antwoorden juist 1 indien minder dan twee antwoorden juist 0</p>	
21	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> – vervolging van tegenstanders/strafkampen/terreur – propaganda – indoctrinatie <p>per juist kenmerk 1</p>	
	<p><i>Opmerking</i> <i>Alleen een kenmerk dat te herkennen is in de bron, mag goed gerekend worden.</i></p>	

Vraag	Antwoord	Scores
22	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> Op de foto is te zien: (een militaire oefening met) namaaktanks 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Dat kon niet anders, omdat in Versailles was afgesproken dat het verboden was voor Duitsland tanks/zware wapens te hebben/gebruiken 	1
23	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> Hitler heeft de democratie gebruikt om met zijn partij mee te doen aan de verkiezingen / volksvertegenwoordigers in het parlement te krijgen / zijn voorstel in het parlement goed te laten keuren 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Hitler heeft de democratie afgeschafte door (zichzelf de macht te geven) eenzijdig de grondwet te wijzigen/wetten in te voeren (zonder goedkeuring van het parlement) / zich niet meer aan de grondwet te houden / het parlement buitenspel te zetten 	1
24	D	
25	B	
26	maximumscore 1 (Winston) Churchill	
27	maximumscore 1 Eerst 3, dan 1, vervolgens 4 en ten slotte 2.	
	<i>Opmerking</i> <i>Er is slechts één juiste volgorde.</i>	
28	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> verklaring negatieve reactie van Nederlanders: Soekarno is een (land)verrader / heult met de vijand (Japan) / is een collaborateur 	1
	<ul style="list-style-type: none"> verklaring positieve reactie van Indonesische nationalisten: Japan is een bondgenoot / medestrijder tegen kolonialisme/vóór onafhankelijkheid van Aziatische landen/tegen Europese/westerse overheersing / Soekarno/Indonesië wordt serieus genomen/erkend 	1
29	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> betrouwbare informatie, omdat dit een ooggetuigenverslag / een tijdgenoot / een (primaire) bron (dagboek) is uit 1943 	1
	<ul style="list-style-type: none"> niet genoeg, omdat de bron slechts het verslag/de weergave van één persoon is / het slechts één bron betreft 	1

Vraag	Antwoord	Scores
30	D	
31	<p>maximumscore 1</p> <p>De foto hoort bij het jaar 1944, omdat het tijdens de Tweede Wereldoorlog verboden was om naar de radio te luisteren / een radio te bezitten (en men het dus illegaal deed / de radio verstopte).</p> <p><i>Opmerking</i> <i>Alleen als na het juiste jaartal een juiste uitleg volgt, mag 1 scorepunt worden toegekend.</i></p>	
32	<p>maximumscore 1</p> <p>krantenbericht 2 en 3</p> <p><i>Opmerking</i> <i>Alleen als beide antwoorden juist zijn, mag 1 scorepunt worden toegekend.</i></p>	
33	<p>maximumscore 1</p> <p>Het hoofdstuk over D-Day komt direct na hoofdstuk 4.</p>	
34	<p>maximumscore 1</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> • (internationale) vrede; te herkennen aan de (symboliek van de) olijftakken • (internationale) samenwerking; te herkennen aan de wereldkaart / de wereld(bol) als geheel • eenheid; te herkennen aan de olijftakken die de wereldbol omhullen <p><i>Opmerking</i> <i>Alleen voor een combinatie van een juist doel met een juist onderdeel uit de bron, mag 1 scorepunt worden toegekend.</i></p>	
35	B	
36	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het Nederlandse boek noemt het optreden 'politioenele acties', want Nederlanders beschouwden het optreden (in hun voormalige kolonie) als een binnenlandse aangelegenheid / vonden dat de Nederlandse soldaten in Indonesië waren om orde en rust te brengen / het ging om een opstand, niet om een oorlog 1 • Het Indonesische boek noemt het optreden 'militaire agressie', want Indonesiërs beschouwden het optreden van buitenlandse soldaten/Nederland tegen de bevolking als gewelddadig / het niet willen erkennen van de onafhankelijkheid van de voormalige kolonie 1 	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

37 A

38 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- de tekenaar is positief 1
- onderdeel uit de tekening: door de ketting (waarmee de Afrikaan was gebonden) te (ver)breken/om de nek van de blanke man/westerse landen te slingeren / door de jonge/grote/sterke/krachtige/zwarte man af te beelden tegenover de kleine/zwakke/oude/blanke man 1

39 C

40 maximumscore 3

- De twee landen zijn: Israël en Egypte 1
- Het ene land (Israël) was belangrijk voor de Verenigde Staten, omdat (één van de volgende): 1
 - goede politieke/sociale/economische/culturele betrekkingen met Israël
 - veel Joden in de Verenigde Staten hebben een directe (familie)band met Joden in Israël
 - gezamenlijke joods-christelijke traditie
 - de invloed van de Holocaust op de geschiedenis van beide landen
 - de grote politieke/economische invloed van Israël in de hele regio in het Midden-Oosten
- Het andere land (Egypte) was belangrijk voor de Verenigde Staten, omdat (één van de volgende):
 - de grote politieke/economische invloed van Egypte/de Arabieren in de hele regio in het Midden-Oosten/in de wereld (mede als gevolg van de grote olievoorraden die er in dat gebied zijn/afhankelijkheid van de olie voor westerse landen)
 - rust/vrede in het Midden-Oosten (ook belangrijk voor de wereldvrede)
 - de rol die de Koude Oorlog speelde (Nasser was een bondgenoot van de Sovjetunie) 1

Opmerking

Alleen als de namen van beide landen juist zijn, mag 1 scorepunt worden toegekend.

De genoemde belangen moeten onderling verschillend zijn.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

41 maximumscore 3

Afbeelding 1 hoort bij periode G (= 1960-1970).
 Afbeelding 2 hoort bij periode D (= 1930-1940).
 Afbeelding 3 hoort bij periode E (= 1940-1950).
 Afbeelding 4 hoort bij periode B (= 1910-1920).
 Afbeelding 5 hoort bij periode I (= 1980-1990).

indien vijf antwoorden juist	3
indien vier antwoorden juist	2
indien drie of twee antwoorden juist	1
indien minder dan twee antwoorden juist	0

42 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- optimisme in 1989: het uiteenvallen van het Oostblok/het verdwijnen van het communisme in het Oostblok leidde tot het einde van de Koude Oorlog/de val van de Berlijnse Muur / de gedachte dat er voortaan vrijheid zou zijn 1
- vermindering van het optimisme sinds 2001: de aanslagen in de Verenigde Staten (op 11 september 2001) hebben geleid tot een wereldwijde strijd tegen het terrorisme / angst en onzekerheid / economische crisis 1

43 maximumscore 1

afbeelding 1: geen gevolgen
 afbeelding 2: wel gevolgen

Opmerking

Alleen als beide antwoorden juist zijn, mag 1 scorepunt worden toegekend.

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per school in het programma WOLF.
 Zend de gegevens uiterlijk op 24 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

- bron 1 (zonder auteur) Nederland in de 20ste eeuw, deel 1: 1900-1930, Hoogeveen 2004, pag. 145.
 bron 2 naar: P. Jongeling, Veertien jaar in de Tweede Kamer, Amsterdam 1977, pag. 5-6.
 bron 3 naar: Nederlands Dagblad, 22 augustus 2008.
 bron 4 afbeelding 1 en 2: G. Puchinger, Nederlandse minister-presidenten van de twintigste eeuw, Amsterdam 1984, pag. 318 en 222.

- afbeelding 3: Historisch Nieuwsblad, juni 2006, nummer 5.
afbeelding 4: Historisch Nieuwsblad, april 2009, nummer 3.
- bron 5 afbeelding 1: H.L. Wesseling, Verdeel en Heers, Amsterdam 1992, pag. 1.
afbeelding 2: Bosatlas van de Wereldgeschiedenis, Groningen 1984, pag. 69.
afbeelding 3: M. Arnold-Forster, De wereld in oorlog, Amsterdam 1974, pag. 8.
afbeelding 4: <http://www.abendblatt.de/hamburg/article151548/Weltwirtschaftskrise-Als-Hamburg-die-Hoffnung-verlor.html>
- bron 6 afbeelding 1: naar: P. van den Hanenberg en H. Scholten, De bokken en de schapen, Amsterdam 2001, pag. 53.
afbeelding 2: naar: H. van Lith, Ik denk altijd aan jou, Prentbriefkaarten tussen front en thuisfront 1914-1918, Zaltbommel 2006, pag. 46.
- bron 7 afbeelding 1 en 2: H. van Lith, Ik denk altijd aan jou, Prentbriefkaarten tussen front en thuisfront 1914-1918, Zaltbommel 2006, pag. 149 en 50.
- bron 8 naar: http://www.marxists.org/nederlands/lenin/1917/1917eerste_dag.htm
- bron 9 naar: <http://www.commietravel.nl/ussr/ussrhelden/ussrhelden.htm>
- bron 10 naar: A. de Jonge, Kroniek van de Weimar-Republiek, Utrecht 1980, pag. 203.
- bron 11 A. Bullock, Hitler, leven en ondergang van een tiran, Amsterdam 1983, pag. 199.
- bron 12 kaart 1, 2 en 4: naar: Bosatlas van de Wereldgeschiedenis, Groningen 1997, pag. 28, 24 en 18C; kaart 3: naar: Bosatlas van de Geschiedeniscanon, Groningen 2008, pag. 54.
- bron 13 naar: American Heritage Magazine & United Press International (red.), Churchill, man van de eeuw: overzicht van zijn leven, Haarlem 1965, pag. 91.
- bron 14 A. van Voorst, Nederland en Indonesië. Vier eeuwen contact en beïnvloeding, pag. 93.
- bron 15 naar: C. Kristel en H. Piersma (red.), Ooggetuigen van de Tweede Wereldoorlog in meer dan honderd reportages, Amsterdam 2005, pag. 127.
- bron 16 naar: J. Presser, Ondergang (deel 2), Soesterberg 2005, pag. 245.
- bron 17 J. van de Lans en H. Vuijsje, Lage Landen, Hoge Sprongen, Nederland in Beweging 1898-1998, Wormer 1998, pag. 95 en 96.
- bron 18 krantenbericht 1: naar: J. Constant (red.), Documentaire 20e eeuw. Kroniek en aanzien van onze tijd, Zwolle 1993, pag. 516.
krantenbericht 2, 3, 4: naar: H. van Gelder (samenstelling), Mei '45. Reconstructie van 31 unieke dagen, Bussum 1980, z.p.
- bron 19 A.F. Manning e.a. (red.), Onze jaren 45-70, Amsterdam 1972, pag. 138.
- bron 20 eigen beheer Cito/CvE.
- bron 21 A.F. Manning e.a. (red.), Onze jaren 45-70, Amsterdam 1972, pag. 1313.
- bron 22 <http://lyva.files.wordpress.com/2009/10/le-monde-est-une-bougie.jpg>
- bron 23 afbeelding 1: <http://urbantvguide2.wordpress.com/2009/01/27/berlijnse-muur/>
afbeelding 2: <http://www.refdag.nl/media/foto/2008/68466-a.jpg>
afbeelding 3: L. Hildingson, Levende geschiedenis, leergang geschiedenis voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs, Amsterdam 1987, pag. 427.
afbeelding 4: H. van Lith, Ik denk altijd aan jou. Prentbriefkaarten tussen front en thuisfront 1914-1918, Zaltbommel 2006, pag. 90.
afbeelding 5: www.rnw.nl/data/files/images/lead/091109_muur_berlijn_ANP-2368280.jpg
- bron 24 afbeelding 1: <http://www.caglecartoons.com/viewimage.asp?ID={67BFD37E-07CD-47F5-9E4A-2853D9440CD7}>
afbeelding 2: <http://www.caglecartoons.com/viewimage.asp?ID={1D094453-1EB8-4CB9-89CB-7235EE5385E5}>